

Ба 12 493

КУЗЬМА ЧОРНЫ

Два

апавяданьні

ДВЕ
ЛІН
1932

~~18/6/11~~

18/6/11

18/6/11

Ба 12493

БІБЛІОТЭКА ДЛЯ МАЛАПІСЬМЕННЫХ

КУЗЬМА ЧОРНЫ

ДВА АПАВЯДАНЬНІ

Ба 12493

Мнск 1983

Бел. аддзел

1994 г.

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА БЕЛАРУСІ
Л і М

М Е Н С К

1 9 3 2

5249

Рэдактар *В. Барысенка*
Тэхрэдактар *Х. Абрамава*
Вокладка *А. Арлова*
Здана ў друкарню 26-IV—32 г.
Падпісана да друку 28-V—32 г.

Заказ № 1024.   5.000 экз.   (2 арк.)   Уп. Галоўлітбелу №а 185.

Друкарня мя Сталіна.

25. 0 4. 2009

СПАТКАНЬНІ З ВАСПАВАТЫМ ЧАЛАВЕКАМ

Як чысьцілі загадчыка культмасаваю працаю на заводзе, Явіч папрасіў слова і па чаў гаварыць.

Вось што ведаў сход, пасля Явічавага расказу.

—

Явіч убачыў жанчыну ля трамваю. Гэтая постаць засталася толькі ўваччу. Дзесьці прапала яна ў натоўпе і Явіч, ня думаючы пра яе, ішоў далей.

Звыклы шум яшчэ стаяў у галаве ад вялікага сходу, уваччу яшчэ стаялі высокія сьцены, задымленыя пры столі, чорная з жоўтаватым водлівам, машынная аліва на жалезных прэнтах і калёсах. Твары блізкіх людзей, уедлівы ў памяць твар новага чалавека—кіраўніка грамадзка-культурнай работай.

Усё гэта кожнадзённае, блізкае, яшчэ ня вышла з воч, думак і адчуваньняў, пакуль Явіч узышоў на той самы трамвай, з якога зьлезла жанчына і пакуль ехаў праз увесь

даўжэзны вулічны рэйс. Пасьля, на драўляной гарадзкой ускраіне, дзе два каміны заводзікаў ледзь дымілі ў неба, дзе ўжо ішла з поля ветравая сьвежасьць, сплывала ўражаньне.

Падыходзіў вечар і трэба было сьпяшацца.

Явіч быў яшчэ гадзін пяць дома, была гаворка пра гэты ад'езд, пра нездароўе маленькай дачушкі, пра блізкую вясну... Анэта наказвала пісаць, а ён гаварыў заўтра-ж зноў выпісаць доктара да малое.

А на вакзале зноў! Жанчына стаяла ля білетнае касы.

Вось цяпер Явіч успомніў, як надвечар, ідучы з разьвітальнага сходу, пакінуўшы за сабою на тры месяцы звыклы штодзённы шум заводу, убачыў гэтую жанчыну, калі яна сыходзіла з трамваю. Цяпер яна як-бы ўкалола яго думкі чымсьці далёкім і ўедлівым. Хто гэта? Калі гэта і дзе было штосьці такое, што гэтак трывожыць цяпер? З чым гэта ўсё зьвязана?

Явіч ехаў на тры месяцы на працу ў вёску.

Цягнік прыпыняўся на станцыях на дзьвеці на тры хвіліны, толькі пад дзень ужо на вялікай станцыі стаяў ён хвілін дваццаць. Тады Явіч вышаў у буфэт і зноў убачыў яе. Яна нясла з буфэту на столік шклянку моцнай гарбаты. Явіч у буфэт не пайшоў, а стаяў колькі хвілін ля дзьвярэй, гледзячы

на яе твар. Адзета яна была звыкла яму. Гэтак адзяецца Анэта. Падрапаная за доўгі час скураная жыкетка на футры, чорны шаль, гаматно накручаны на галаву і шыю. Яна, здавалася, задумённая; доўга мяшала лыжачкаю гарбату, гледзячы кудысьці ўніз навывлёт шклянкі. Што гэта ў гэтым твары? Твар як-бы да таго пра штосьці гаворыць, што аж пакутная трывога апаноўвае чалавекам! І гэтая напорнасьць думкі, жаданьне ўспомніць перавышала ўсё — санлівасьць змрочнага вагону, рух кустоў за вокнамі, сьвітаньне ў полі. Нейкая гармонія складалася ў чалавеку. Жаданьне ўспомніць, жанчына, гэтае поле з рухавымі гаямі і хмызьнякамі, з узгоркамі і лагчынамі—зьлівалася ў адно, вырастала і рабілася вялікім і важнейшым ад усяго.

Явіч успомніў, што на некалькі момантаў падобнае было з ім, калі колькі дзён таму на завод заявіўся новы кіраўнік грамадзка-культурнаю часткаю. Спаткаўшыся першы раз тут, яны ад нечаканасьці падаліся на крок назад адзін ад аднаго, пасьля той, крыху зьбянтэжыўся працягнуў руку:

— Ты тут? Працуеш? Даўно ты тут?

— Дзе тут?

— Ну, тут, у гэтым горадзе, на гэтым заводзе?

— З самага канца вайны?

— А-га... А я, бачыш, да вас. З другое акругі перакінулі...

Пасьля таго яны яшчэ сказалі колькі слоў. Гаварыць ім было няспрытна, яны тут-жа разьвіталіся. І кожны дзень спатыкаючыся на працы, віталіся, рабілі выгляд, што кожны вельмі заняты, на гаворку няма часу. Гэта нават пачало рабіцца ўжо звыклым, хоць ненормальным. І мучыла Явіча.

Але спаткаўшыся з ім, Явіч не ўспамінаў. Чалавек быў гэтакі знаёмы, гэтак яго Явіч ведаў, што разам з ім адразу-ж цэлыя фантазмагоры адмысловага сьвету паўсталі ў ім. Тое, што было, што мінула і што засталася навек.

Хмурны дзень у чыстым полі. Восень. Меркнуць лясы. Вісіць смуга над зямлёй. Неба—поўна самоты і цішыні. Яно споўзвае ў далячынь. Праз яго цэдзяцца ясноты далёкага сонца. А лясы! Яны пакалечаныя і змагаюцца з сьмерцю. Выкарчаваныя паравымі і дынамітавымі ўзрывамамі, дрэвы корчацца над сваімі ямамі. Лясы застаюцца ў страшэнным калецтве паволі залечваць свае раны. А зямля! Скрываўленая, здрасаваная, яна маўчыць. Але мо' усяго дзень прайшоў ад вялікага штурму, а ўжо відаць: яшчэ колькі дзён і кроў пачне заростаць травой.

Каля лесу курацца галавешкі ад мужы-

чых хат. Нават панскія палацы за лесам падрапаны, нават сьцяна адна ў іх ушчэнт рассыпалася. І тут, у гэтым разбураньні! Яму ня важна, што ён увесь у зямлі. У закарэлых дзіравых лахманах. Ён ня ведае, што твару ў яго няма, а ёсьць пакута, а ў гэтай пакуце гараць два агні. Яны аглядаюць дарогу і даўно ўжо (сьвет зжываўсябе і вякі праходзілі тут у хвіліну) спапялела ў іх усялякая думка пра сьмерць. У крывавай траве кіціць ужо жыцьцё, ужо сокі зямлі зноў твораць расьцьвітаньне. У гэтай жудаснай цішы чалавек жыве! Ён чуе адно тупое тузаньне болі ў плячы і адзін у гэтым ціхім утрапеньні паўзе. Чалавек поўз, адпачываў, шукаў дарогі. Плячо не давала яму ўзьняцца на ногі. Пасьля яго напаткалі людзі—свае ці чужыя—але ён быў рад ім. Можа гэта і сьмерць, бо так туманіцца пачала галава і—дзіўна!—разам з тым такая яснасьць думкі. Прагнасьць-жа жыць фарбавала ў ружовыя колеры калецтва зямлі і самотнасьць неба.

Сапраўды кроў зарасла травой і па ёй ляглі даўно ўжо рэйкі для новага экспрэсу гісторыі. Цяпер гэта мінулы сьвет, а тады думкі ня былі гэтакія ясныя як цяпер пра гэта.

Ішла ноч. Абясьсілены чалавек, лежачы на прыемным холадзе зямлі, заўважыў над сабою васпаваты твар.

— Ня жывы, — сказаў васпаваты твар сам сабе ціха, — вочы расплюшчаны і ашклянелі.

І засьвістаў чалавек ціха, сьвістаў дзеля разрыўкі, дзеля нейкае свае ўпэўненасьці. Толькі вочы ў неспакоі бегалі па зямлі, па траве, купаліся ў далячыні зямнога спустошанья. Сьвіст яго быў адмысловы, ціхі, сухі, кароткі.

Вось калі новы чалавек зьявіўся на завод і падаў Явічу руку, калі яны пазналі адзін аднаго — як адзін ляжаў на зямлі, а другі стаяў над ім — Явіч спомніў гэты сьвіст тае хвіліны. Васпаваты твар спастарэў, але не зьмяніўся. Гэтак сама віжучоць вочы і ад гэтага цераз твар праходзіць рыса застыласьці. Ужо ўночы, калі на небе радасна гарэлі зоры і ажылі ночныя птушкі, Явіч прачнуўся. Плячо ныла, боль сьцішылася. Явіч першы раз пасля ўчарашняе параненасьці, узвалокся на ногі. Ціхутка, роўна льга было йсьці. І ён пайшоў па тэй зямлі, якая праз усе стагодзьдзі залечвала ўсе свае раны ад сутычак народаў, па якой праяжджалі імператары на белых конях, прымаючы хвалу „віват імператар!“. Шмат сьлядоў загладзіла зямля на сабе. Салдаты якое імперыі не клялі гэтую, гэтакую далёкую ад радзімы зямлю, па якой гэтак цяжка ісьці і выцягаць з яе свае цяжкія салдацкія боты?!

Разьбітыя гарматамі панскія палацы бялелі за лесам як здань. Дым з пажарышча слаўся нізка над зямлёю—датлявалі мужычыя хаты. Наводдалек-жа ад пажарышча, на пакалечаным узьлеску, захавалася штосьці цэлае: у белым змроку стаяла чалавечая ўтульнасьць. „Нікога там няма“ — думаў Явіч і слабець пачаў за брамаю. Але на ганак ён узышоў. Прысесьці яму было цяжка. Ноч была глыбокая і цішыня навокал была жудасная.

Ён як стаяў прыпёршыся здаровым плячом да вушака, здалося яму што дзесьці гавораць. Гэта была радасьць—чалавечы голас!

Пасьля ён успамінаў, што як прагнуўся ён—была раніца, было сонца і навокал жыцьцё. Хтосьці дзесьці выразна гаварыў і пасьля зноў той самы!

— Вас моцна ранілі,—сказаў чалавек, уваходзячы ў цёмную клець.

Твар у яго быў гэтакі знаёмы—гэта-ж ён учора нагінаўся над Явічам у полі. Васпаваты твар!

Я вас бачыў учора на полі,—гаварыў усё чалавек.

— Што тут робіцца?

— Як? Дзе?

— Дзе фронт, дзе палякі, дзе нашы?

— Я думаў, што вы няжывы, калі глядзеў на вас учора,—сказаў чалавек з жорсткім спакоем.

Губы яго толькі зьлёгка задрыжэлі.

— Слухайце...

— Ах, вы пра фронт?.. Нашы адступілі, мы на польскай тэрыторыі.

Явіч узьняў галаву, кінуўся назад—страшна ад гэтага руху тузанулася боль у плячо.

— Чаго вы,—страшна ўсьміхнуўся чалавек,—вы баіцеся? Вы хіба камуністы. Гаварэце смела ўсё, мяне можаце не баяцца, я такі-ж самы, як і вы палонны, толькі я здаровы, а вы паранены.

Явіч успомніў: учора на полі ён быў у дрэнным чырвонаармейскім шыняльцу. Шынялец быў распораны ўнізе па ўсіх швах, вывалены ў зямлі. Цяпер паверх чырвонаармейскага абмундыраванья, зношанага ў паходах, на ім быў пацёрты аксамітавы фрэнч.

— Вам цяжка гаварыць, ці вы ня хочаце? Тут пуста, але я думаю, зараз тут зьявяцца людзі. Можа варочацца ўцекачы пачнуць, хто астаўся жывы. Пэўна, улада хутка явіцца... Вы баіцеся?

— Мне страшна рана баліць.

— Явяцца людзі і палечаць... Вы з якой часьці?

— Дзе мы знаходзімся?.. Тут гэта бой быў?

— Тут самы цэнтр быў бою. На шмат вёрст толькі, мусіць і засталіся два гэтыя хутарцы... Дык што вы думаеце пер рабіць?

Явіч нічога не казаў.

— Самае важнае—ня бойцеся. Мы на гэтай тэрыторыі, дзе большая сіла. Я думаю, што фронт ужо далёка: нічога нідзе ня чуваць. Польская артылерыя яшчэ ўчора мінула гэтае месца, далёка ўжо, мусіць, увагнала ўпярод. Бальшавікі пайшлі назад. Вам няпрыемна?

І памаўчаўшы:

— Хоць прыемна, хоць не, але нічога ня зробіш. Не ўдалося відаць. Я не стратэг, але думаю, што палякі цяпер выгралі. А там—і ўнутры Расіі—непарадкі. Голад і холад яшчэ большыя будуць.

— Ну дык што?

— Я і сам ня ведаю, што. Я застаўся з бою, змучыўся я.

Ён чуць зьбянтэжыўся з сваіх слоў, здалося Явічу,—нават пачырванеў крыху.

— Мяне кантузіла, прысыпала зямлёю,—паправіўся ён.

Але зьбянтэжнасьць яго была яшчэ колькі хвілін. Ён задумённа пастаяў крыху над Явічам, пасля засьвістаў знаёмым ужо Явічу сьвістам, ні слова ня кажучы, выйшаў. Явіч застаўся ляжаць адзін на саломе. „Хто мяне палажыў сюды?“—думаў ён. Нейкі

страх быў у яго ад таго, што васпаваты чалавек можа зноў прыйсьці сюды. Яго мучыў голад, яму страшна хацелася піць, яму хацелася быць цяпер на сонцы, у спакоі, у пэўнасьці. Страшна балела плячо. „Мусіць, так зайдуся ад раны і голаду“,—думаў ён.

Васпаваты чалавек зноў прышоў. Ён прынёс у салдацкім кацялку есьці.

— Я тут як за гаспадара якога, — усьміхнуўся ён.

— Тут нікога няма з гаспадароў?

— Ёсьць тут...

— Хто?.. Гаспадарская сям'я засталася?

— Ежце, — сказаў васпаваты чалавек.

Явіч папрасіў вады, і той прынёс. Ён карміў і паіў Явіча. Явіч аслабеў, сілкуючыся.

Явіч зноў пакутваў у гарачцы і няпрытомнасьці. За дзень ён колькі разоў прыходзіў да памяці. Апаўдні сонца, праз малюсенькае вакенца засьвяціла яму ў твар. Трывога яго і боль узьняліся больш.

Надвечар у клець увайшла жанчына.

Гэта вы?.. слухайце... гэта вы мяне палажылі тут.

— Я, з вашым таварышам.

З якім?

— А ён-жа даглядае вас тут

— Таварыш?..

— Але...

— Вы гаспадыня?

— Цяпер як-бы гаспадыня. Адна я тут.

— Явіч гаварыў з пакутаю, але ён шукаў пэўнасьці.

— Гэта ваш хутар?

Жанчына адказала не адразу. Яна маўчала, плакала, глядзела Явічу рану. Гаварыла нясьмела, недаверліва, але Явіч адразу пачуў яе забітасьць, жудасьць тут, страх, сіроцтва, шуканьне жывога чалавека.

„Яна адна. На багатым хутары ў далёкага дзядзькі яна была як за наймічку. Бацька забіты яшчэ на ранейшай, імперыялістычнай, вайне. Маці даўно памерла. І нічога пасья рамесьніка бацькі не засталася. Багатага дзядзьку-хутаранца, тутэйшага гаспадара, пазаўчора гарматны набой зьмяшаў з зямлёю“.

— Вунь там, за грушаю, ня ўсьпеў у пограб ускочыць,—паказала яна праз вузенькае вакенца.—Ён не хацеў хутара кідаць, чакаў, што навала пройдзе і дабро ўпільнуе.

Яна плакала ціха і доўга:

— Божа мой, божа, я адна.

Яна была маладая.

— Можа, я памру,—сказаў Явіч,—дык я прашу вас: дастаньце ў мяне з кішэні ў канвэрце ліст, там мой адрас дадому. Калі ўсё мінецца, хоць праз колькі год, напішаце, як і дзе я памёр.

— Я няпісьменная,—сказала яна.

Цёмная і забітая была гэтая дзяўчына.

Дапамога прышла нечакана. Назаўтра зямля навокал пачала ажыўляцца. Варочаліся людзі. На хутар прыгналі раненых палонных, мо' нават з гэтага самага поля. У хаце, сенцах і клеці зрабіўся шпіталь палонных. Васпаваты чалавек з паўдня пахадзіў на хутары, пасья зьнік.

— Вашага таварыша забралі,—сказала дзяўчына Явічу.—Пагналі ў горад, дзе ўсе палонныя, каторыя здаровыя.

— Якога таварыша?

Явіч чуў сябе лепш. Павязкі ляжалі на ране. Боль утаймавалася. Кулю доктар дастаў.

— А ён-жа ўсё казаў, што вы яго таварыш, што вы разам служылі, што вы ведаеце добра адзін аднаго.

Явіч нічога не адказаў.

Але праз колькі часу, дзён, мо', праз два, васпаваты чалавек зьвіўся назад на хутар.

— Пусьцілі на работу, пад нагляд,—сказаў ён.

І ўзрадаваўся:

— Фронт далёка!

Ён колькі разоў спачатку падыходзіў да Явіча, пасья пакінуў. Знаёмства спынілася.

Колькі палонных памерла. Явіч ачуньваў. Васпаваты чалавек пачынаў хадзіць па ху-

тары як гаспадар. Явіч пачаў заўважаць: яны гаспадарылі — разам з гаспадыняю, кудысьці ён пачаў ездзіць, і гаспадыня больш не падыходзіла да Явіча.

Але аднойчы чалавек выказаў страшэнны непакой. Явіч чуў, як ён пасьвістваў ходзячы, прыглядаўся да людзей. Ён як-бы пачуў што трывожнае. У той-жа дзень зноў загулі першыя гарматы.

— Фронт ідзе, — радасна зашапталі палонныя.

Але наступныя дні больш ня радавалі іх. Фронт ці спыніўся, ці адышоў назад зноў. Васпаваты чалавек паспакайнеў.

Гэта было тады, калі фронт трымаўся блізка але невядома было, куды ён пойдзе.

Явіч быў у змове; палонныя рыхтаваліся ўцякаць. Васпаваты, нядаўны чырвонаармеец, быў у іх на хутары за гаспадара, і гэты гаспадар падслухаў і выкрыў змову. Явіча пагналі з хутара разам з усімі. Тады ён ачуньваў добра і думкі пра ўцёкі не пакідалі яго. Але ўсё адбылося само сабою. Калі фронт рушыў зноў у глыб тэрыторыі, што была пад палякамі, палонных ня ўспелі адвесьці. Быў прарыў фронту, быў прэрэпалах. І зноў Явіч пайшоў ваяваць. Тады ён яшчэ раз спатакаўся з васпаватым чалавекам. Ён зноў быў у чырвонаармейскім

шыняльцу і, калі фармавалі нядаўных палонных у роту, загаварыў з Явічам:

— А я думаў—палякі верх бяруць. Памятаеце як я вас карміў параненага?

— Памятаю.

— Я не стратэг. Я тады казаў сам.

— Каб вы былі стратэг, вы ня выкрылі-б змовы.

Чалавек пабялеў:

— Не, ня я. Што мне з таго было-б вы падумаіце.

Аднак, палонныя заўважылі нядаўнага гаспадара з хутару. Явічу пасля пісалі некаторыя з іх, што папалі ў адну часьць з васпаватым, што яго будуць судзіць. Да яго прыяжджала разьвітвацца жонка—дзяўчына з хутару, плакала нудзела,—так пісалі Явічу.

Явіч цяпер ня мог спаць у вагоне. Мучыла яго страшэнная ўзбуджанасьць: чаму гэта незнаёмая і разам з тым гэтакая знаёмая жанчына вярнула яго думкі да васпаватага чалавека? Гэта яна з таго далёкага часу, з таго жудаснага поля, з таго хутару? Явіч некалькі пралётаў стаяў усё ля акна, чакаючы вялікае станцыі, а на ёй вышаў шукаць жанчыны. Ён зноў нашоў яе на станцыі.

Цяпер ён бачыў—гэта яна. Ён адразу пайшоў да яе. Ад яе зірку павеяла на яго тым далёкім.

— Вы родам з...

Ён назваў тую мясцовасьць.

Твар яе гэтак дзіўна стаў ясны.

— Хто вы? Як-жа вы ведаеце?

— Значыцца, вы адтуль?

Яна здзівілася, захвалявалася, разглядала яго.

— У мяне было плячо ранена, як вы адны былі засталіся там.

Яна маўчала.

— Я тады прасіў вас, калі памру, напісаць пра мяне маім...

— Штосьці ўспамінаецца мне,—сказала яна.—Я тады ліст ваш узяла дзеля адрасу, а сама пісаць ня ўмела... Так вы пасья таго і зьніклі былі.

Яна хвалявалася, чагосьці трывожылася:

— Якая сустрэча!.. Ліст той ваш захаваўся ў мяне, дзесьці ляжыць дома.

— Дзе-ж ваш дом цяпер?

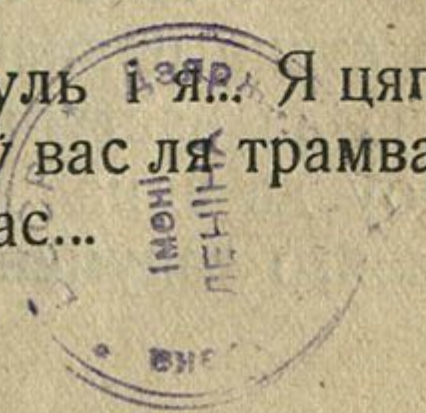
— У N.

— Я непадалёку буду там, тры месяцы...

Яна хоць і гаварыла спакойна:

— Дык заедзьце да мяне, вось вам я напішу свой адрас цяпер—але Явіч бачыў: яна толькі стараецца разagnaць сваю трывогу і не ўдаецца ёй.

— Вы едзеце адтуль, адкуль і я... Я цяпер прыпамінаю, як днём бачыў вас ля трамваю, тады ўжо хацеў пазнаць вас...

Имб. 1953 г. Ян 19493

— Я была там.

Ідучы ўжо ў вагон попlech з ім, яна дзіўна ўсьміхнулася.

— Я да мужа ездзіла.

Пасьля паправілася яшчэ з больш дзіўнаю ўсьмешкаю:

— Да былога мужа... Калі так, можа, і яго ўспамінаеце. Васпаватага свайго таварыша помніце?

— Вы і тады на хутары называлі яго мне маім таварышам.

— А хіба не?

— Не, я толькі першы раз убачыў яго лежачы на зямлі, як ён хадзіў па полі.

— Шукаў хутару?—засьмяялася яна.

Явіч не распытваў пра ўсё. Толькі чуў ён, што можа цяпер сьмела запытаць:

Яго-ж судзілі тады.

— Не.

— А мне пісалі.

— Апраўдалі. Ніхто не давёў выразна. Недаведзенае абвінавачваньне!

Навала думак, зусім новых, заварушылася ў Явіча. Жанчыне ён не сказаў, што зноў сустрэўся з васпаватым чалавекам.

Цягнік тады прыйшоў быў да апошняе яго станцыі апаўдні. Жанчына ехала далей яшчэ да наступнага паўстанку. Явіч падышоў да акна яе разьвітацца. Яна чакала там яго задумёным зіркам сваім.

Была глуш. Явіч ехаў яшчэ вёрст сорок коньмі.

— Вы-ж заедзеце? — сказала на разьвітаныні жанчына.

— Хіба ніяк ня трапіцца!

Колькі часу яшчэ Явіч упарта, супроць волі свае, думаў пра дзіўнае спатканьне, пра дзіўныя нечаканасьці ў гэтыя дні. Але неўзабаве ня гэткімі вострымі сталі адчуваньні ўсяго гэтага.

Глуш жыла!

Былі тут новыя знаёмствы. Явічу здавалася, што гэта ўсё старыя яго знаёмыя, блізкія людзі...

У канцы трэцяга тыдня Явіч напісаў знаёмай жанчыне пару слоў пра тое, што мусіць неўзабаве давядзецца яму быць там. Ён чакаў гэтае сустрэчы, чулася яму, што ўсё гэта павінна нешта высьвятліць, давесьці да пэўнасьці нават тыя трывогі, тую, можа, як ён сам называў, хваравітасьць, сьляды якое палажылі на яго ўсе гэтыя крываваыя жудасьці парахаваго дыму, крывавага поля, мёртвае адзіноты спустошанае зямлі. Была там ня толькі параненасьць у плячо, мог быць там зранены ўвесь чалавек—і думкі і сэрца. Гэта, каб чалавек быў мякчэйшы!

Явіч спыніўся на тым паўстанку—таварны

цягнік стаяў на пераездзе. Явіч зьлез з саней, прайшоўся паўз вагоны.

Зіма дажывала апошнія дні свае. Навокал было поле, сьнег макрэў, хоць бялеў яшчэ скрозь, не зачэплены сонцам. Дыхала прастора воляю, ветраваю сьвежасьцю. Сінеў лес на ўзгорку, далягляд навісаў тонкаю празрыстасьцю.

Поезд пайшоў, і ён ужо хацеў садзіцца ў сані, ехаць далей, як раптам прыгорбленая крыху постаць зацікавіла яго. Ня было ў ёй нічога нязвычайнага, проста высокі чалавек ў бравэрцы пацягненай вышмальцаваным кортам.

Хто гэта? На якім з сходаў, гэтых бурных сялянскіх паводак, быў гэты чалавек.

Твар яго ўбачыў Явіч у профіль.

Твар быў востры, не малады, нэрвовы.

Явіч рушыў ужо ў дарогу, як чалавек прывітальным махам рукі спыніў яго. Явіч папрасіў свайго фурманшчыка пачакаць чалавека.

Той працягнуў Явічу руку:

— Я вас пазнаў.

— Я вас дзесьці бачыў, усё думаю дзе.

— А на тым тыдні ў...

Ён назваў вёску.

— ... Сход я праводзіў, і вы пасьяля прыехалі.

Явіч пазнаў яго. Настаўнік адтуль, куды
цяпер едзе ён!

— Пехатою іду, як бачыце,

— Адкуль?

— Справы ўсё. А вы куды?

— Садзецеся разам са мною.

— Я-то сяду, але думаў, дагоніць мяне
наша сельсаветская працаўніца. Я яе чакаў на
паўстанку адале пайшоў... нагоніць, думаю.

Колькі хвілін маўчалі.

— Яна ў нас дзіўная.

— Хто?

— А от што я гаварыў, сельсаветчыца.

Явіча цікнула. Ён стаў распытваць.

Яна самая!

— Яна адна жыве?

— З сынам, год дзесяць хлапцу.

— Даўно яна ў вас?

— Колькі год ужо.

— А муж яе?

Явіч запытаўся назнарок.

— Прыехала яна сюды адна была, з хлап-
чуком. Страшэнна змучаная была... гады
тады галодныя былі. Забітая была, цёмная...
Муж у войску—гаварыла.

— А пасья?

Явіча зноў агортала дзіўная трывога.

— А пасья і ён прыяжджаў, толькі не
армеец быў.

— Ён быў і армейцам, я ведаю.

- Вы ведаеце, яго?
- Яго.
- Спраўды ён армеец быў?
- Быў.
- Вы добра ведаеце?
- Я з ім спаткаўся на вайне быў.
- А пра яе.
- І пра яе.
- Што?
- І яна адтуль.
- Адкуль?
- З вайны.
- Як?
- От толькі цяпер і сам пачынаю разумець, здагадвацца, чаму гэтак рабіў ён.
- Як-жа яна, з вайны, вы кажаце?..
- На багатым хутары яна адна засталася была...
- Так, так.
- Гаспадар не ўсьцярогся і згінуў, а яна, далёкая сваячка, засталася на польскай тэрыторыі адна за поўную гаспадыню.
- Далёкая сваячка, за парабчанку была, раптам робіцца за гаспадыню?
- Выходзіць так.
- І хутар заставаўся ёй у спадчыну?
- Здаецца, так.
- Вы, як кажуць, льяце сьвятло на гэтую справу.
- А ён тут як прыяжджаў сюды?

— Да яе.

— Але?

— Як муж... але...

— Ненадоўга, вы хочаце сказаць.

— Ненадоўга.

— А як-жа ўсё адбылося?

— За штосьці яго меліся судзіць, справа нейкая была за ім, пакуль яна цягнулася, работы ня меў, ня было дзе дзецца, дык...

— Па тэй справе яго даўно, тады-ж яшчэ, апраўдалі, не даведзена было, я чуў.

— Гэта так, але пасья пачалі нанавя, мусіць матар'ял новы быў.

— А гэта не яна падавала новы той матар'ял?

— Яна-ж калі прыехала сюды, вестак пра яго ніякіх ня мела, анічога ня ведала. Ён прыехаў неспадзявана, як яна пачала ўжо чалавекам рабіцца. Я гавару „чалавекам“ у пэўным сэнсе.

— Разумею.

— Як яна ўжо даслужвала за парабчанку апошнія, можна сказаць дні.

— Але-ж ён, як-жа мог ведаць пра гэта?

— А ён адразу не зьявіўся. Гэта, дык я ўжо ведаю. Ён пааціраўся так раней у гэтай мясцовасьці.

— А як-жа ён знайшоў яе тут?

— Знайшоў-жа нейк, шукаць, відаць, што яму трэба, умее.

— Значыцца, і другі раз з справы ён чысты вышаў?

— Выходзіць, што так.

— Доўга-ж ён тут быў?

— Не. Мала пабыў тут.

— Што-ж, разышліся яны цяпер зусім?

— А пэўна-ж.

— А я, тыдняў тры таму, ехаў з ёю разам у цягніку, дык яна гаварыла, што ад яго едзе. Можа жартавала?

— А мусіць такі ад яго.

— Як-жа так?

— Ну, ня зусім ад яго, але адтуль. Яна нядаўна з жаночага зьезду вярнулася. Ну, пэўна ён, калі ведаў, пастараўся бачыцца з ёю. Ён цяпер ніжэй травы, мусіць, перад ёю.

— Чаму?

— Яна справу пачала цяпер сама.

— Сямейную, іхнюю?

— Усё-ж тую, кажуць.

— Трэйці раз?

— Але.

— Вы гэтую справу ведаеце?

— Не.

— А я-ж ведаю.

Явіч расказаў пра змову палонных.

— ...На польскай тэрыторыі ён мог застацца ненаўмысьля, хоць усё гэта наводзіць

на пэўныя думкі. Але як убачыў, што льга сабе добрую аселасьць зрабіць, што гэтакі залаты выпадак, дык—усё тут ляснула.

— Дык яна ў вас сельсаветчыца?

— Самая выдатная ў нас тут працаўніца. Што-ж, парабкоўскае гора ведае.

Так прагаварылі да канца дарогі.

Перад імі зачарнела вёска.

Явіч убачыў яе толькі назаўтра. Як старога знаёмага, што ведае якуюсьці таемнасьць у яе жыцьці, спаткала, яна яго.

— Учора прыехалі?—здзівілася яна,—дзе начавалі.

— У настаўніка.

Явіч убачыў яе сына.

У твары ёсьць штосьці бацькаўскае. Праўда?—усьміхнулася яна.

— Ёсьць.

• Спадчыннасьці ня будзе!—

Яна ізноў ўсьміхнулася.

— Я ў гэтым пэўна.

Явіч дзівіўся перамене ў ёй. Ні тое, што яна можа і за шмат пастарэла за гэтыя год дзесяць, а зусім ўся іншая стала.

Яна сама гаварыла:

— Дзесяць год гэтыя — вялікімі гадамі былі мне. Я жыла, перажывала ўсё, вучылася...

*

Пасьля таго як Явіч скончыў гаварыць,
чыстку заводзкага культасьветніка адклалі,
каб пачуць слова Н-скае сельсаветчыцы.

Яна прыехала сама.

□ □ □

МОДЭЛЬШЧЫК ПАРХВІЕНКА.

Ля коопэрацыйнага кіоску чаргі ня было, але натоўп стаяў вялікі: кожны, купіўшы сабе што яму трэба было і што было ў кіоску, падаваўся да гурту і ўжо не адыхоўзіў адтуль, аж пакуль самы важны тут у гэтую хвіліну чалавек модэльшчык Сымон Пархвіенка, не пайшоў адсюль, варушачы ў кішэнях сьціснутымі кулакамі, утаропіўшы вочы ў зямлю, сабе пад ногі, сьцяўшы губу зубамі гэтак, што аж крывавы сьлед на ёй пасья зубоў астаўся. Ён стаяў пасярод натоўпу і адгыркаваўся як толькі мог ад порсткіх слоў, ад паважных заўваг, ад лёгенькіх кпінак, ад панурых жартаў... Зборачнік Весялоўскі верхаводзіў гэтай „ударнай кампаніяй“. Пускаючы дым праз тонкія ноздры, ён гаварыў нават ня глядзячы на Пархвіенку:

— Мы гэтак шпарка расьцём, што нам кожны год робяцца цесныя нагавіцы.

— Дык што-ж, ты, значыцца, ходзіш лыткамі, ці можа чым-небудзь іншым, сьве-

цячы, калі ўжо табе нагавіцы сталі цесныя!—
тырканоў назад Пархвіенка.

— А ты думаеш сабе,—ня слухаў яго
Весялоўскі,—ты думаеш сабе: чорт іх бяры,
добра будзе і ў цесных...

Ён гэтак думаць ня можа,—падаў голас
каваль Рома Даўгінскі, хлопец, вышэйшы
на ўсю сваю галаву ад усяго натоўпу.

— Чаму гэта патвойму я ўжо і думаць
не магу?—устрапянуўся Пархвіенка,—што-ж
ты думаеш, мая галава дурнейшая за тваю?
Не раўняй ты мае галавы да свае...

— Ён гэтак пра свае нагавіцы думаць
ня будзе,—ня ўнімаўся Рома Даўгінскі, бо
яго нагавіцы, якія яны ў яго задрыпанія,
ёсьць, усё-адно любыя яму. Яны яшчэ на-
ват яму проста такі раскошныя, думае ён
сабе. Ён з гэтых нагавіц ніколі ня вырасьце.
Наадварот, ён расьце ўніз.

— Глядзі сябе, куды ты расьцеш!

Весялоўскі пастараўся дакончыць сваё:

— Ён спадзяецца што нейкі дзядзька гатуе
яму недзе гатовенькае: прыдзе і працягне
ў руках: на, значыцца, грамадзін Пархвіенка,
от табе за прыгожыя вочы. Спажывай на
здараўе!

— А можа ў яго дзе гэтакі дзядзька
і ёсьць,—падаў порсткі і вясёлы голас хтосьці,
няма ведама з якога боку, у натоўпе.

— Дзядзька то ёсьць,—пацьвердзіў Весялоўскі,—але які! Такі што сам стараецца, каб дзе зручна, гатовыя нагавіцы з каго садраць. Тут адно пазяхні, вушы разьвесіўшы, дык адкуль гэтых дзядзькаў і набярэцца. Уг-га!

— Наляціць гэтых дзядзькаў як вараньня і гэтак абдзяруць, як... усё адно...

Рома Даўгінскі, ня лішне востры на слова, змоўк, прыдумліваючы патрэбнае тут слова. Пархвіенка, аслабелым голасам абазваўся:

— Як што? Як што абдзяруць?.. Што гэта за дзядзька гэтакі ў тваёй галаве сядзіць?

— Што за дзядзька?!—ускінуў адразу галаву ўгару Рома, здаволены што мінула патрэба ў нязнойдзеным слове,—унь поўная Эўропа гэтакіх дзядзькаў,—перайшоў ён адразу на сталы, аж хмурны тон.

— Дык ты мяне ў памагатыя гэтаму эўрапэйскаму дзядзьку аддаеш?—шпарка заварушыўся раптам Пархвіенка.

— А што-ж ты думаеш!—хапіла адразу некалькі галасоў.

І цяпер ужо галасы не змаўкалі. Цяпер ужо гаворка пачалася проста. Весялоўскі цяпер адно стаяў ціха, з сталым спакоем зноў закурваючы: ён сваё скончыў, ён пачаў, цяпер няхай канчаюць іншыя.

— А што-ж, каму гэта ты спрыяеш?

— На чый гэта ты млын ваду льлеш?

— Ты можа і сам ня ведаеш што ты нарабіў?

— Чаму ня ведае! Ён добра ведае!

— Наўрад ці ён ведае!

— Што з таго, ведае ён ці ня ведае. Яму гэтага і ведаць ня трэба, тут само паказвае: за месяц восем дзён прагуляў; што больш яму трэба ведаць!

— Восем дзён?! Як-жа гэта ён здаўмеўся гэтак? Гэта проста такі талент!

Пархвіенка цяпер ужо нічога не гаварыў: усіх не перапрэш! Ён адно пляваў, раз по разу даставаў з кішэні папяросы, і пацягнуўшы разы са два кідаў і даставаў новую. Губы дрыжэлі і зубы поўзали па іх. Пасьля як не хапіла папярос, ён пачаў усё даставаць з кішэні насатку, і смаркацца: чмыхне— і зноў схаввае насатку, пасьля раптам дастане— і зноў чмыхне. Аж камусьці не ўдалося змаўчаць:

— Ты глядзі як раптам Сымону нос залажыла!

Тут Сымон Пархвіенка ня вытрымаў. Ён яшчэ пастаяў з хвілін дзьве пасьля гэтага „носа“, а пасьля, ня слухаючы больш словаў, жарцікаў, упікаў— раптам разгарнуў каля сябе рукамі натоўп, праўдзівей кажучы, разьвёў перад сабою рукамі і рынуўся ісьці. Перад ім расступіліся і глядзелі яму ўсьлед.

Аж пара з яго вярнула, так з-пад шапкі, з-за каўняра, яна, здаецца, і перла слупамі. Твар, то бялеў, то чырванеў.

— Цяпер, пасья лазьні, Сымон, бялізну зьмяні—гукнулі яму ўсьлед.

— Ціха-ха. Цяпер—ша!—моцным шэптам загадаў Весялоўскі.—Цяпер пра гэта яму ані слова, ні сёньня, ні заўтра, ні... Ш-ша!

Сымон Пархвіенка ішоў як сьмяротнік, цераз увесь двор. Двор быў доўгі і гэта мусіць было яму пакутай, бо ён з кожным крокам стараўся паддаць ходу. Ён чуў, што вочы натоўпу як сьвярдлы ўядаюцца яму ў сьпіну. А як падышоў да брамы, проста такі аж кінуўся ў яе і ўжо яго ня відаць стала. Людзі пайшлі таксама з двара, гэта ўсё была другая зьмена, а трэцяя зьмена стаяла ўжо на рабоце. Весялоўскі вышаў пасья ўсіх. Па дарозе да брамы ён прагным вокам акінуў новую табельшчыцу, пасья азірнуўся на яе. Але цяпер ужо ня відаць было яе, дык ён небарак, каб траха, дык уздыхнуў-бы; узяў закурыў і пайшоў.

На заўтра ён пільным вокам некалькі разоў кінуў у модэльны: Пархвіенка стаяў крукам на рабоце, як другая зьмена зьменьвала першаю. Пархвіенка, закурыў на ганку, пастаяў і падаўся назад у цэх: ён адстояў і другую зьмену. Назаўтра было тое самае. На пасьязаўтра—таксама. Ён гэтыя дні не

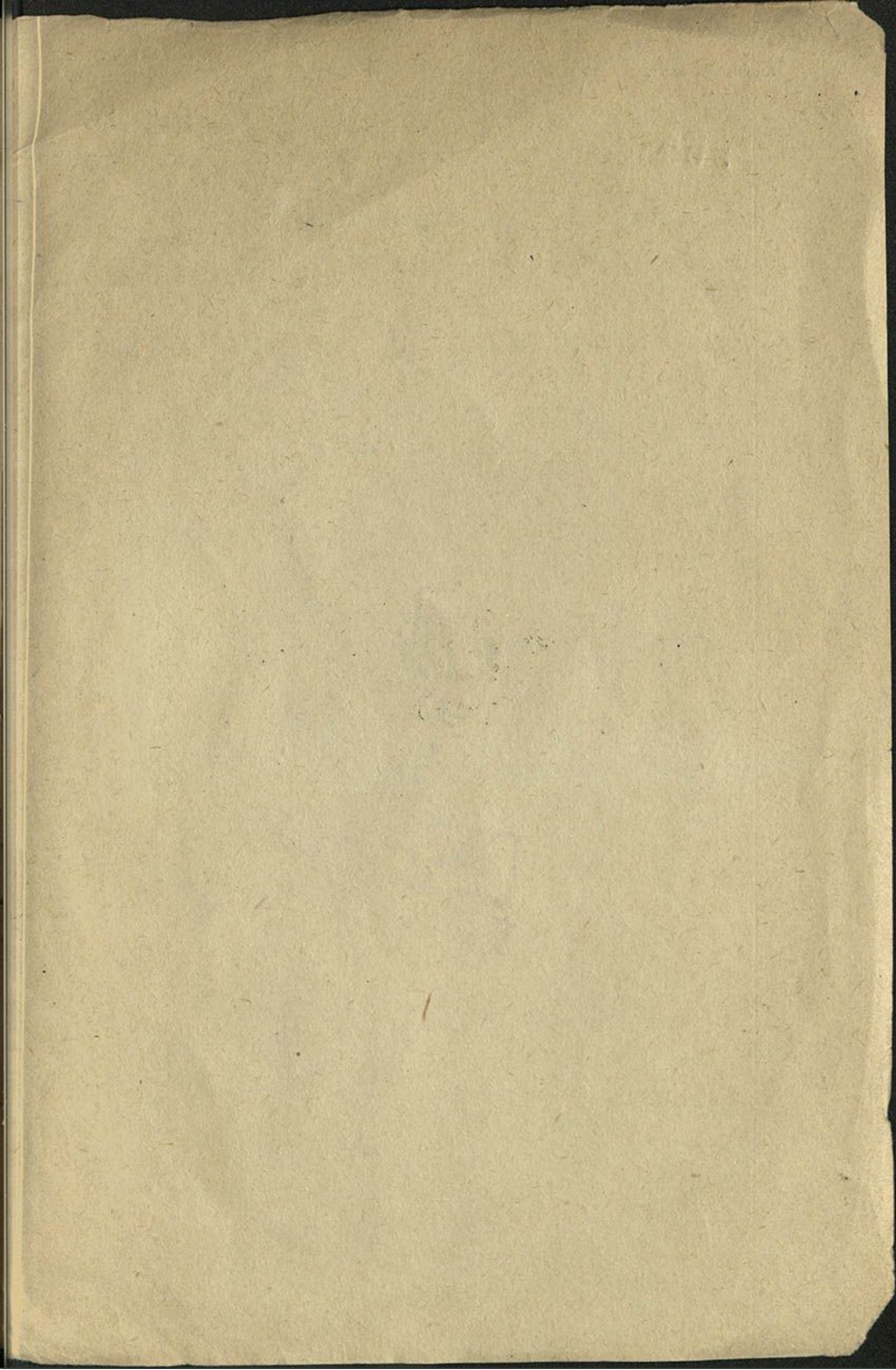

гаварыў ні з кім ані слова. Загаварыў ён на пяты дзень, калі адмовіўся ад свайго выходнага дня.

У той час некаторыя цэхі стараючыся зьнішчыць прарыў, адмовіліся адзінагалосна на дзье дэкады ад выходных дзён. Пархвіенка зрабіў тое самае, а з ім і ўсе модельшчыкі, пакуль ня будуць скончаны моделі на новыя заказы. Такім парадкам склалася Пархвіенкава ўдарная брыгада. Гэта было ўвосень, а зімою, Пархвіенку прэміявалі, сам Весялоўскі падаў за гэта голас.

Цана 25 кап.

962

800000027283 15

1964 г.

Бел. аддзел
1994 г.